

AVRUPA BİRLİĞİ, GERİ KALMIŞ BÖLGELERİ GELİŞTİREBİLDİ Mİ: EXTREMADURA VE VİSEU BÖLGELERİ

HAS THE EUROPEAN UNION DEVELOPED THE BACKWARD REGIONS: EXTREMADURA AND VISEU REGIONS

Yrd.Doç.Dr. Süleyman Yaman KOÇAK*

ÖZET

Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin Bölgesel Yardım ve Fonlarının üye ülkelerdeki geri kalmış bölgelerin gelişmesinde ne ölçüde rol oynadığı analiz edilmektedir. Bu amaçla İspanya ve Portekiz'in AB'ye üyelik sonrasında aldığı fonlar ve yardımlar incelenmiş ve bu fonların adı geçen ülkelerdeki en geri kalmış bölgeler olan Extremadura ve Viseu bölgeleri üzerindeki etkileri 1986-2006 dönemi için araştırılmıştır.

ABSTRACT

This paper analyzes the extent of the role of the European Union Regional Policy and its tools on the development of the backward regions in the member states. For this purpose, the funds and aids that were given to Spain and Portugal after their memberships were examined and the effects of these funds over the least developed regions of these states Extremadura and Viseu for the period of 1986-2006 were investigated.

Avrupa Birliği, Bölgesel Gelişme, Yönetim
European Union, Regional Development, Administration

1. GİRİŞ

1957'de altı kurucu devlet¹ tarafından imzalanan Roma Antlaşması'na göre ortak pazar, üye devletler arasında kurulacak bir gümrük birliğini ve malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin Topluluk sınırları içinde özgür bir şekilde serbest dolaşımını öngörmüştür. İşte, Avrupa

* Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, syamankocak@pau.edu.tr

¹ Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg

Birliği²'nin bu kuruluş amaçlarını yerine getirmek ve başarılı bir birlik olmak için önem verdiği başlıca konulardan biri de “Bölgesel Gelişme”³’dir.

Gerek coğrafi olarak genişleme, gerekse giderek kapsamı genişleyen entegrasyon hedefi, özellikle de Tek Pazar ve Parasal Birlik, üye ülkelere arasındaki gelişme farklılıklarının azaltılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Tüm ekonomik ve siyasi bütünleşmelerin temelinde olduğu gibi tüm üye ülkelerin refah düzeyini yükseltme amacı da dikkate alınarak, 1975 yılından başlayarak Bölgesel Kalkınma Politikası, Avrupa Topluluğu'nun ortak politikaları arasına girmiştir. Temel amaç olan Topluluk ülkeleri ve bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacı aynı kalmak üzere, zaman içinde bu konuda değişik hukuki düzenlemeler ve mali araçlar geliştirilmiştir. Başlangıçtan bu yana oldukça başarılı olduğu gözlenen AB Bölgesel Politikası, bugün hala özellikle de Yapısal Fonlar³ aracılığıyla ciddi düzeylerde uygulanmaktadır⁴. 1975’den sonra projeler kapsamında verilmeye başlanan Yapısal Fon yardımları, 1994 yılından itibaren yedişer⁵ yıllık planlı dönemlere bölünmüş ve hangi üye ülkenin ne kadar yardım alacağı önceden belirlenmeye başlamıştır.⁶

1.1. AB Bölgesel Fonları

Başta Roma Antlaşması olmak üzere Avrupa Topluluğu'nun sözleşmelerinde Bölgesel Politikaya ilişkin bir madde yok iken 1986 Tek Avrupa Senedi ile, ekonomik ve sosyal bütünleşme, ortak pazarı tamamlama hedefinin yanında, Topluluğun önemli bir amacı olarak kabul edilmiş ve Ortak Pazar içinde güney ülkelerinin ve diğer az gelişmiş bölgelerin yükünü dengelemek için üye ülkeler arasında uygulanabilecek bir bölgesel politika için temeller atılmıştır.⁷ Tek Avrupa Senedi ile, Roma Antlaşması'na ‘Ekonomik ve Toplumsal Kaynaşma’ biçiminde yeni bir başlık konulmuş ve Topluluğun farklı bölgeleri arasındaki dengesizlikleri azaltma arzusu, AET'nin temel bir amacı haline gelmiştir.

Farklı tarihlerde farklı amaçlarla kurulan Bölgesel Fonlar başlangıçta birbirlerinden bağımsız ve kopuk olarak faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Ancak, bu şekilde verilen Fonların istenen sonuca ulaşılmasını zorlaştırdığı gibi, zaman zaman da kaynak israfına neden olduğu ortaya

² Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), 1992’de yapılan Maastricht zirvesiyle Avrupa Birliği (AB) adını almıştır. Çalışmada herhangi bir karışıklığa sebep olmamak amacıyla 1992’den önce bu entegrasyondan bahsederken Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ya da Avrupa Topluluğu (AT), 1992’den sonra ise Avrupa Birliği (AB) tanımlamaları kullanılmıştır.

³ Yapısal Fonlar; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonları ile Uyum Fonunu kapsayan AB Bölgesel Politikası Fonlarının genel adıdır. AB Bölgesel Politikası Fonları esas olarak AB Bütçesi hibelerinden ve Avrupa Yatırım Bankası'nın uygun koşullu kredilerinden oluşmaktadır.

⁴ TÜRKİYE KALKINMA BANKASI, ‘Avrupa Birliği'nin Kalkınma Politikası ve Bu Politikanın Aday Ülke Olarak Türkiye Açısından Anlam ve Önemi’, GA/02-5-14, Araştırma Müdürlüğü, Eylül 2002, Ankara, s.61.

⁵ Bu planlı dönemler sırasıyla 1994-1999, 2000-2006, 2007-2013’ dür.

⁶ European Commission Regional Policy ‘Facts and Figures’ (http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions2_en.htm) (23.06.2009)

⁷ HAZINE VE DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI, ‘Avrupa Topluluğu'nun Bölgesel Politikası’, HDTM Matbaası, Ankara, 1992, s.7.

ıkmıřtır⁸. 1988’de yürürlüğe konan ‘*Yapısal Fonlarla İlgili Reformlar*’ başlığını taşıyan kararlarla Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonları arasında koordinasyon sağlanmıştır.⁹ 1992 Maastricht Antlaşması da, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi, AB bütünleşmesinin temellerinden biri olarak içine almış ve 1994 yılından itibaren planlı dönemlerle birlikte AB Bölgesel Fonlarının tbi olacağı ana kriterler ortaya konmak suretiyle bu alanda tamamen yeni bir yapı oluşturulmuştur.¹⁰ Böylece yedi yıllık planlı dönemler için tüm ye ülkeleri kapsayan ortak bölgesel politika ve hedefler belirlenmeye başlanmıştır. Örneğin, 2007-2013 yıllarını kapsayan dönemde AB bütçesinin üçte biri, yani 2006 fiyatları ile yaklaşık 277 milyar Euro () AB’nin ortak bölgesel politikası kapsamında harcanacaktır.

2007-2013 döneminde uygulanacak bölgesel politika çerçevesinde yardımları yoğunlaştırma kararı verilmiş, başlıca üç hedef belirlenmiştir: Hedef 1 Gelişmişlik Düzeyi Düşük Olan Bölgelerin Kalkındırılması ve Yapısal Uyumu, Hedef 2 Yapısal Sorunlar Yaşayan Bölgelerin Ekonomik ve Sosyal Dönüşümünün Desteklenmesi, Hedef 3 ise ye ülkelerin kara ve deniz sınırlarında bulunan bölgelerinin desteklenmesini kapsamaktadır. AB, Hedef 1, Hedef 2 ve Hedef 3’e ulaşılmasında, ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir olarak geliştirilmesi, istihdam ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, eşitsizliklerin giderilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin arttırılması hususlarını gözetmektedir. Bu hedefler arasında kalkınmada geri kalmış bölgelere (Hedef 1) ncelik verilmekte olup toplam harcamanın %70’e yakın bölümü bu bölgelere gitmektedir.¹¹

1.1.1. Kalkınmada Geri Kalmış Bölgeler (Hedef 1)

Başlıca Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından desteklenen Hedef 1 bölgeleri, geri kalmış bölgeler şeklinde tanımlanmakta ve temel kriter olarak, satın alma gücü paritesi cinsinden hesaplanan Gayrı Safı Yurt İçi Hasıla (GSYİH) dikkate alınmaktadır. Bu erevede, Hedef 1 bölgelerinde, son üç yıl içerisinde satın alma gücü paritesi cinsinden herhangi bir bölgenin GSYİH’sının, AB ortalamasının %75’inden az olması gerekmektedir. Bu kategoriye giren bölgelere sahip olan ülkeler 2007-2013 yılları için İşpanya, Yunanistan, Portekiz, ek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovakya, Slovenya, Bulgaristan ve Romanya olarak saptanmıştır. Bu 13 ülkenin bazılarının tüm bölgeleri (rn. Bulgaristan), bazılarının tek bir bölgesi (rn. Slovenya) bu kapsamda yer

⁸ Thasoulas HITIRIS, ‘*European Community Economics*’, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1988, s.17

⁹ Ian BACHE, ‘*The Politics of EU Regional Policy: Multi-level Governance or Flexible Gatekeeping?*’, Contemporary European Studies Series, UACES/Sheffield Academic Press, 1998, s.15.

¹⁰ David MAIR, ‘*Regional Policy Initiatives*’, The Royal Bank of Scotland Review, No:169, 1999, s.33

¹¹ Muhammet KÖSECİK ve Süleyman Yaman KOÇAK, ‘*Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar*’, DPT-Pamukkale Üniversitesi Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu-I, Denizli 10-12 Eylül 2003, s.12-13

almaktadır. Hedef 1'in amacı, geri kalmış bölgelerin kalkınmasına ve yapısal uyumuna yardımcı olmaktır. Yapısal Fonlar bütçesinin yaklaşık %70'ine tekabül eden 193.9 milyar € Hedef 1 bölgelerine ayrılmıştır.¹²

1.1.2. Yapısal Krizdeki Bölgeler (Hedef 2)

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu tarafından desteklenen Hedef 2 bölgeleri, sosyal ve ekonomik değişim geçiren yapısal güçlük içerisindeki bölgeler olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda, özellikle sanayi ve hizmet sektörlerinde gerileyen kırsal alanlarda, güçlük içerisindeki kentsel alanlarda ve geçimini balıkçılıkla sağlayan sorunlu alanlarda yaşanan sosyo-ekonomik değişimler dikkate alınmaktadır. Yapısal Fonlar bütçesinin %11,51'i (31.8 milyar €) Hedef 2 bölgelerine tahsis edilmiştir. Hedef 2 bölgelerinde yapılan, işletmelere yönelik yatırımlarda toplam maliyetin %15'i, altyapı yatırımlarında ise toplam maliyetin %25'i AB fonlarından karşılanmaktadır. Hedef 2 bölgelerinin belirlenmesinde nüfus ve yüzölçümü önem taşımaktadır. Hedef 2 bölgelerindeki toplam nüfusun, AB nüfusunun %18'ini geçmemesi gerekmektedir.

Hedef 2 bölgelerinde gösterge olarak alınan işsizlik oranının son üç yılda AB ortalamasının üzerinde olması gerekmektedir. Diğer bir gösterge, sanayi sektöründeki istihdamın toplam istihdama oranının, 1994 yılından itibaren herhangi bir referans yılda, AB ortalamasına eşit ya da ondan büyük olmasıdır. Ayrıca, seçilen referans yıla göre sanayi sektöründeki istihdamda kaydedilir bir düşüş olması gerekmektedir.¹³

1.1.3. Sınır Bölgelerinin Geliştirilmesi (Hedef 3)

Hedef 3, üye ülkelerin kara ve deniz sınır bölgelerinin gelişmesini sağlayacak her türden faaliyetleri desteklemektedir. Ayrıca, yeni Avrupa istihdam stratejisine ve her AB ülkesinin istihdam yaratmaya yönelik ortak bir çabanın bir parçası olarak hazırladığı istihdam için ulusal eylem planlarına da katkıda bulunmaktadır. Toplam bütçenin %13,3'ünü oluşturan 36.8 milyar €, 2007-2013 döneminde Hedef 3 bölgelerine ayrılmıştır. Bu hedef çerçevesinde, Yapısal Fonlar, toplam uygun miktarın %50'ye kadar olan bölümünü ve genel bir kural olarak kamu harcamasının en az %25'ini müştereken finanse eder.¹⁴

AB Bölgesel Politikası ve belirlenen hedeflerin etkili bir biçimde uygulanmasıyla beraber ülkelerin bölgesel kalkınma stratejileri de değişmiş ve derinlik kazanmıştır. Programlar dahilinde yapılan yardımlar ve üretilen projeler sayesinde hem mali kaynaklar düzenli bir şekilde sağlanmış hem de amaçlanan kalkınma hedefine ulaşılmıştır. 1994 yılından itibaren planlı dönemler çerçevesinde tanımlanan hedefler ve bunların uygulanması için öngörülen ortak finansman kriterleri, AB ile yapılan sürekli ortak çalışmalar

¹² DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 'Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri (Seminer Notları)', Haziran 2006 , s. 8.

¹³ DPT, s.10.

¹⁴ AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ, 'Gündem 2000-Yapısal Fonlar', 2001, s.10

ve toplantıların sayısını arttırmış, mali şeffaflık ve hesap verilebilirliği sağlamış, yolsuzlukları engelleme ve projelerin zamanında teslimi konusunda uyum getirmiştir. AB Bölgesel Fonlarının yarattığı ortaklık kültürü ise daha fazla katılım, karar alma sürecini takip ve kurumlar arasında diyalogu arttırmıştır.

2. GERİ KALMIş BÖLGELERİN GELİşTİRİLMESİ

Avrupa Birliği'nde ye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal uyumun geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. lkeler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması ekonomik ve sosyal gelişmenin teşvik edilmesi, AB'nin başlıca hedefleri arasındadır.

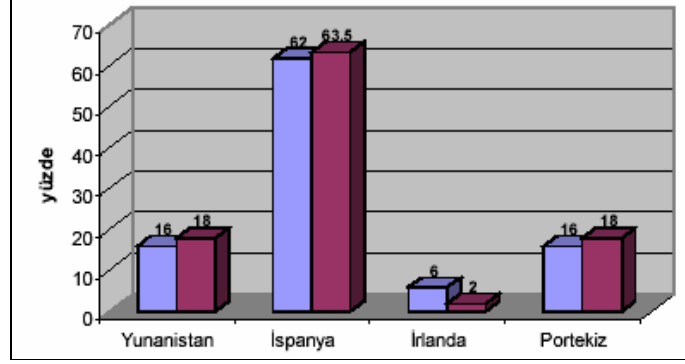
1986 yılında kabul edilen Tek Avrupa Senedi'nde belli başlı Topluluk politikaları arasında ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması hedefi benimsemiştir. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'nda ise daha da ileri bir adım atılarak ekonomik ve sosyal uyum ile ekonomik ve parasal birliğin oluşturulması arasında doğrudan bir ilişki kurulmuştur.¹⁵ Antlaşmaya, bu amacın gerçekleştirilmesi için bazı kriterler ve takvim de konmuştur. Aynı zamanda, giderek artan yatırımlar ve uyumlaştırma politikaları sonucunda, Birliğin nispeten daha fakir ülkelerini, zengin ülkeleri izlemeye ve onların durumuna kendilerini uydurmaya yöneltmektedir. Bütün bunlar, görece geri kalmış ülkeleri ve onların bölgelerini aradaki açıkları kapatmak yönünde teşvik etmekte, bu ülkeleri yeni yatırımlara yöneltmekte, büyüme ve gelişme konusunda onları yönlendirmektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ise; altyapıların modernleştirilmesini, geliştirilmesini ve büyük çaplı ilave yatırımlar yapılmasını gerekli kılmaktadır. İşte bu geri kalmış bölgelerin daha hızlı bir şekilde gelişmesine yardımcı olması amacıyla AB, kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'sı AB ortalamasının %90'ından daha düşük olan ülkelerin kullanılması amacıyla Maastricht Antlaşmasıyla, Uyum Fonu¹⁶ adı altında bir fon oluşturmuştur.¹⁷1994-1999 ve 2000-2006 dönemlerinde Uyum Fonu'ndan İrlanda, İspanya, Yunanistan ve Portekiz yararlanmıştır (Tablo 1).

¹⁵ Gary SCHAEFER, 'Regions in the Policy Process of the EC-Reflections on the Innovations of the Maastricht Treaty', Eipascope, European Journal of Public Administration, No:3, Maastricht Netherlands, 1993, s. 8-10.

¹⁶ Uyum Fonu, kamu veya özel ayırımı yapmaksızın, özellikle evre ve ulaşım ile ilgili her türlü projeye mali destek sağlamakta olup, toplam kamu harcamalarının %80-85'ine kadar kısmını karşılamaktadır. AB, Uyum Fonu kaynaklarını bu iki kategorideki projeler arasında eşit olarak paylaştırmaktadır.

¹⁷ ESRI (Economic Social Research Institute), 'The Single Market Review: Aggregate and Regional Impact-The cases of Greece, Spain, Ireland and Portugal', London: Kogan Page in Association with the Commission of the European Communities, 1999, s. 27.

Tablo 1: İlk İki Dönemde Ülkelerin Uyum Fonu'ndan Yararlanma Oranları

Kaynak: Metin GENÇKOL, 'Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye', Uzmanlık Tezi, Yayın No:2679, 2003.

Ancak, 1 Mayıs 2004 ve 1 Ocak 2007'de üye olan on iki yeni ülkenin¹⁸ tümünün GSMH'sinin AB ortalamasının %90'ından düşük olması nedeniyle bu ülkelerin hepsi 2007-2013 döneminde Uyum Fonu'ndan yararlanacaklardır. Eski üye ülkelerden sadece İrlanda Yapısal Fonlar sayesinde GSMH'sini AB ortalamasının %90'ının üzerine çıkardığından bu dönemde Uyum Fonundan yararlanamayacaktır.¹⁹ Yani, eskiden dört üye ülke arasında paylaşılan ve Yapısal Fonların yaklaşık 70 milyar €'luk kısmını oluşturan bu fon 2007-2013 dönemi ile birlikte 4 ülke yerine 15 ülkeye bölünmeye başlanmıştır.

Aşağıdaki bölümlerde ise Avrupa Topluluğu'na üye oldukları zaman üye ülkelere kıyasla en son sıralarda yer alan İspanya ve Portekiz'in ve onların en geri kalmış bölgeleri olan Extremadura ile Viseu'nun AB mali araçlarından yararlanarak nasıl bir aşama kaydettikleri ve bu bölgelerin AB Bölgesel Politikası tarafından nasıl desteklendiği açıklanarak, mevcut durumları değerlendirilecektir. İspanya'nın Extremadura ve Portekiz'in Viseu Bölgeleri, aralıksız olarak yirmi yılı aşkın bir süredir AB Fonlarından yararlanmaları ve bölgesel fonlar sayesinde gösterdikleri çarpıcı gelişmeleri dikkate alınarak bu çalışmada yer almıştır.

¹⁸ Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta, Kıbrıs Rum Kesimi 1 Mayıs 2004'te, Romanya ve Bulgaristan ise 1 Ocak 2007'de AB'ye tam üye olmuşlardır.

¹⁹ GSMH bir ülkenin kendi vatandaşlarının veri bir yıl için ürettikleri toplam mal ve hizmetlerin, belli bir para birimi karşılığındaki değerinin toplamıdır. Bu sebepten dolayı Uyum Fonu, ülkelerin GSMH'sine göre hesaplanarak verilir. Oysa, Hedef 1 kapsamında verilen AB fonları GSYİH'e göre verilir. Çünkü, Hedef 1 yardımları ülkeyi değil bölgeyi baz alır ve GSYİH, o ülkede faaliyet gösteren yabancı ülke yurttaşlarının ürettiği nihai mal ve hizmetleri de kapsar.

2.1. İspanya, AB Fonları ve Extremadura Bölgesi

İspanya 12 Haziran 1985'te imzalanan ve Portekiz'i de kapsayan bir 'Katılım Anlaşması' ile 1 Ocak 1986 tarihinden itibaren AET'nin tam üyesi olmuştur. Aslında, İspanya AB'ye üye ülkeler arasında en uzun müzakere sürecini geçiren devletlerden biridir. Müzakerelerin yedi yıl sürmesinin en büyük sebebi Topluluğun henüz kurumsal bir niteliğe kavuşmamış olmasından kaynaklanmaktaydı. Müzakerelerin zorlu geçmesinin bazı özel nedenleri de vardı. İspanya'nın ekonomik düzeyinin Topluluk düzeyine yaklaştırılması için gerekli Topluluk bütçesine gelecek mali yük AET'yi korkutuyordu.²⁰ Ayrıca, İspanya'nın oldukça iyi bir noktaya gelmiş sanayisinin Topluluktaki özellikle kriz halinde olan sektörlere rakip olarak zarar vereceği endişesi vardı. Son olarak, İspanya'nın tarım rnlerinin Topluluğun bazı ülkelerine ciddi rakip olacağı düşüncesi hakimdi.²¹ İşte, bütün bu çekincelerin bertaraf edilmesinde Yapısal Fonlar büyük rol oynamıştır. İspanya, 1986-2006 yılları arasında AB yapısal fonlarından en çok yararlanan ülke konumundadır. Planlı dönemlerde de bu konumunu devam ettiren İspanya, zellikle Uyum Fonu'nun %60 oranındaki kısmını tek başına kullanarak (Tablo 1) günümüzde evre ve altyapı sorunlarını büyük ölçüde çözmüştür.

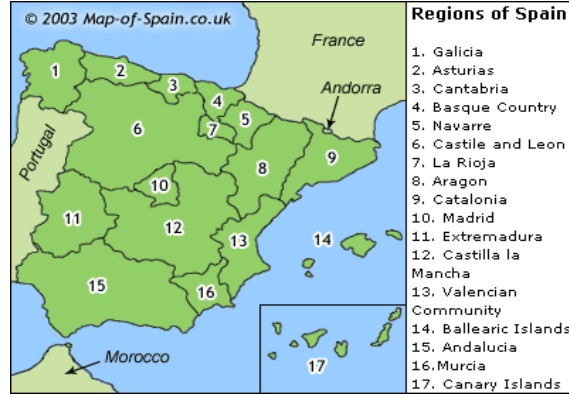
yelik tarihi olan 1986 yılında İspanya ekonomisi oldukça olumlu özellikler taşıyordu. Bütçede makro ekonomik dengeler sağlanmış ve demeler dengesi de fazla verir hale gelmişti. Ancak, bu durum bütün İspanya için geçerli değildi. İspanya'nın en geri kalmış bölgesi olan Extremadura'da (Harita 1), 1980'li yıllarda sanayi işletmelerinin çoğu küçük ölçekliydi ve etkin çalışmıyordu. Sanayide kullanılan teknolojinin yenilenememiş olması ve Extremadura'nın dağlık bir bölge olmasından dolayı ulaşım ve finans kaynaklarının da oldukça zor ve pahalı olması bu geri kalmışlığın başlıca sebepleriydi.²² Nüfusu iki milyon dolayında olan Extremadura'nın yüzölçümü Konya ilimiz kadar olup başlıca geçim kaynağı tarım ve tarıma bağlı sanayidir.

²⁰ İKTİSADİ KALKINMA VAKFI (İKV), 'İtalya, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Yunanistan ve Portekiz'in AT'ye Katılma ve Hazırlık alışmaları', İKV Dergisi, İKV Yayınları, Ocak 1988, sayı 51, s.23.

²¹ Günöz ODYAKMAZ, 'Topluluk Kariyerlerine Hazırlık: İspanya rneği', İKV Dergisi, İKV Yayınları, sayı 55, İstanbul, 1988, s.17.

²² George Patrick PAPA, 'İspanya'nın Tam yeliğinin Değerlendirilmesi'(ev.), İKV Dergisi, İKV Yayınları, Sayı 58, İstanbul, 1988, s. 21.

Harita 1: İspanya'nın Bölgeleri (11 Numaralı Bölge Extremadura)

Kaynak: The Road Atlas of Spain and Portugal, "Regions of Spain", <http://map-of-spain.co.uk>, (27.06.2009) 2009a

İspanya GSMH'si içinde tarım sektörünün ağırlığı AB Fonlarından yararlanmaya başladığı yıl olan 1986'da sadece %7 idi. Bu oran Extremadura'da %23'lere çıkıyordu. Yine aynı yıl, İspanya'da kişi başına düşen milli gelir 5.660 ECU²³ iken bu rakam Extremadura için sadece 2.450 ECU yani ülke ortalamasının sadece %43'ü idi.²⁴

İspanya'ya AB mali yardımları üyelikten sonra adeta 'akmaya' başlamıştır. İspanya, AB üyeliğinin ilk on dört yılı süresince (1986-1999) yaklaşık 18 milyar ECU karşılıksız, 21 milyar ECU uygun koşullu kredi almak üzere toplam 39 milyar ECU net mali yardım sağlamıştır.²⁵ Bu mali yardımların İspanya ekonomisinin gösterdiği ilerlemede önemli katkısı olmuştur. Bu sonraki dönemlerde de devam etmiş, İspanya 2000-2006 döneminde de yaklaşık 45 milyar € AB katkısı almıştır. Böylece, İspanya'nın üyeliğinin ilk 20 senesinde AB'den sağladığı yardım miktarı göz önünde tutulduğu zaman İspanya ve bölgelerine yapılan AB fonlamasının büyüklüğü ortaya çıkmaktadır.

Extremadura Bölgesi de bu büyük miktardaki fonlardan yararlanmıştır. Extremadura'nın sadece bölge olarak AB'den aldığı yardımlara ilişkin örnekleri daha da somutlaştırmak gerekirse; Extremaduralılar Yapısal Fonlar çerçevesinde 2001 yılında 1 milyar 187 milyon €'yu yardım olarak aldılar. Bu miktar AB'nin, üyeliğe aday 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesine 2001 yılında PHARE programı çerçevesinde yaptığı toplam yardım miktarından (1 milyar 90 milyon €) daha fazladır. AB'nin kırk milyon nüfuslu Polonya'ya 2001 yılında PHARE programı

²³ Ortak para birimi € (Euro)'ya 1 Ocak 2002'de geçildiğinden bu tarihten önce hesaplanan değerler ECU ile ifade edilmiştir.

²⁴ EUROPEAN ECONOMY, 'European Commission Directorate-General For Economic and Financial Affairs', Reports and Studies, The Economic and Financial Situation in Spain, 1994, no:7, s. 8.

²⁵ Nurettin BİLİCİ, 'Avrupa Birliği'nde Mali Yardım Kavgası Türkiye'de Başka Kavgalarda', Asomedy, Nisan 2002, s. 22.

erevesinde sadece 411 milyon € yardım verdiği dikkate alınırsa, iki milyon nüfuslu Extremadura bölgesinin AB'den kazancının anlamı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.²⁶

Yapısal Fonlardan son iki planlı dönemde toplam 73 milyar € yardım alan İspanya, 2007-2013 dönemi için AB bütçesinden 1986-2006 dönemlerine kıyasla oldukça az bir miktarda yardım alabilecektir. Yeni on iki ülkenin AB'ye katılımıyla AB GSYİH ortalaması azaldığından 2006 yılı sonuna kadar Hedef 1'den yararlanma hakkı olan İspanya ve Portekiz gibi ülkelerin bölgelerinin çoğunda kişi başına düşen GSYİH miktarı AB ortalamasının % 75'inin üzerine çıkmış ve bu bölgeler bu fondan yararlanma hakkını kaybetmişlerdir. Bu durumda İspanya açısından, 2006 öncesinde 17 bölgesinden 11 tanesi Hedef 1'den yararlanırken, 2007 yılından itibaren AB'ye 12 yeni ülkenin ye olması sonrasında AB'den yardım alan bölgelerin sayısı Extremadura (%69,8) ve Andaluia (%72,3) olmak üzere ikiye inmiştir. İspanya'nın 2007-2013 döneminin sonunda tüm bölgelerinin GSYİH'sını AB ortalamasının en az %80'inin üstüne çıkartarak, AB'nin geri kalmış bölgeleri bulunan ülkeleri listesinden çıkacağı hatta İspanya'nın Birlik gelişmişlik bazında ilk sıralara yerleşeceği tahmin edilmektedir. Extremadura ise kişi başına milli gelirden 1986'da İspanya ortalamasının sadece %43', AB ortalamasının ise %29'u iken, yirmi sene sonunda İspanya ortalamasının %79'una, AB ortalamasının ise %69,8'ine ykselmiřtir²⁷ (Tablo 2).

AB'ye yelik Extremaduralıların ekonomik gücünde çok önemli bir iyileşme sağlamış ve Extremaduralıların refah düzeyini önemli lde artırmıştır. 1986 yılında 2.450 ECU olan kişi başına düşen milli gelir yeliiğin beşinci yılında 5.959 ECU'ye, onuncu yılında ise 10.796 ECU'ye çıkmıştır. 2006 yılı sonu itibari ile bu rakam 14.250 € seviyesine yükselmiştir. Tabiki bu gelişmenin tek sebebinin AB'ye üyelik olduğunu söyleyemesek de üyelik boyunca alınan Bölgesel Fon yardımlarının bu gelişmedeki büyük payının da altını çizmemiz gerekmektedir. AB'ye yelikten İspanya'nın başarıyla çıktığının en açık göstergesi İspanyolların kişi başına düşen GSMH'lerinin AB ortalaması karşısında gösterdiği ilerlemedir. İspanya GSMH'si satın alma gücü paritesine göre AB ortalaması 100 olarak alındığı vakit 66,7 iken (1986 yılı), AB ortalaması karşısındaki 33,3 puanlık bu fark 2006 senesi sonunda sadece 9,8 dir (Tablo 2). İspanya GSMH ortalamasının 2007-2013 dönemi sonunda AB ortalamasıyla eşitlenmesi beklenmektedir.²⁸

2.3. Portekiz, AB Fonları ve Visou Bölgesi

1986'da AET'ye ye olan Portekiz'de 1980'ler boyunca devam eden ve 1990'ların başına kadar etkisini sürdüren makro-ekonomik dengesizlikler ile i ve dış borcun ülke ekonomisinin büyümesini yavaşlatan etkisi Portekiz'i bütün ye devletler içinde en kötü ekonomik performansa sahip ülke konumunda getirmişti. Portekiz de ye olduğu 1986 yılından itibaren

²⁶ Colin WEISE, 'What Future for EU Regional Policy, *European Integration, Regional Policy and Growth*' Ed. By B.Funck and L.Pizzati, The World Bank, Washington D.C.,2003, s. 78.

²⁷ EUROSTAT, '*Basic Statistics of the European Union: Spain*', Comparison with the Principal Partners of the European Union, 2007a, s. 30.

²⁸ EUROSTAT 2007a, s. 31.

AB fonlarını kullanmaktadır. Özellikle, AB fonlarının yardımıyla 1990'ların başından itibaren toparlanma sürecine giren Portekiz ekonomisi 1997'den itibaren büyüme rakamlarında AB ortalamasının üstüne çıkmış, enflasyon 22 yıl sonra ilk kez 1996 yılında tek haneli rakamlara inmiş ve işsizlik oranı uzun yıllardan sonra ilk kez %10'un altına düşmüştür. 1989-1999 yılları arasında Portekiz'e AB Bölgesel Fonları kapsamında yapılan yardımların bu ekonomik gelişmelerdeki etkisi büyüktür. Bu on yıl içerisinde Portekiz'e AB Bölgesel Politikası çerçevesinde yapılan hibelerin tutarı yaklaşık 26.897 milyar ECU'dür.²⁹

Bu fon ve hibelerin önemli kısmı Portekiz tarafından Viseu gibi geri kalmış bölgelerindeki enerji, altyapı, sanayinin geliştirilmesi, çevrenin korunması gibi projelerin finansmanında kullanılmaktadır. Viseu bölgesinin nüfusu beş yüz bin kişi, yüzölçümü Denizli ilimiz kadar olup başlıca geçim kaynağı tarım, tarıma bağlı sanayi ve bölgede bulunan hidroelektrik santralidir (Harita 2).

Yapısal Fonların Viseu'da finanse ettiği yatırım projelerine somut örnek olarak aşağıdakileri verebiliriz.³⁰

- Altyapı projeleri: Haberleşme ve ulaşımla ilgili altyapının geliştirilmesi, karayolu, otoyolu, demiryolu, köprü, havaalanları yapımı, telekomünikasyon altyapısının yapımı, geliştirilmesi veya modernleştirilmesi,

- Sanayinin ve hizmet sektörünün geliştirilmesine yönelik istihdam ve yerel kalkınma projeleri ve enerji üretimi ve dağıtımı ile ilgili projeler: Özellikle yerel enerji kaynaklarını geliştirmeye, enerji tasarrufu sağlamaya veya enerji dağıtımını ağırlarını modernleştirmeye yönelik projeler.

- Çevrenin korunması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik projeler: Şehirlerin atıksu arıtma tesislerinin yapımı, park ve oyun alanları ile ilgili projeler.

Özetle, Portekiz Viseu'da Yerel Kalkınma, Altyapı, Enerji ve Çevre gibi başlıca dört alanda bölgesel fonları geniş bir biçimde kullanmaktadır.³¹

Bütün bu fonlara rağmen Viseu halen Portekiz'deki diğer bölgelerin gerisinde bulunmaktadır. Viseu bölgesi henüz ulaşım, çevre ve kentleşme alanlarında yeterli gelişmeyi gösterememiş, işsizlik sorununu (özellikle kadınların) çözememiş, tarım ve bilişim alanında yeni teknolojileri tesis edememiş ve uluslararası rekabete KOBİ'lerini hazırlayamamıştır.³² Yine de Viseu'nun son yıllarda gösterdiği gelişme çok önemlidir. 2006 yılı itibari ile GSYİH ortalaması AB ortalamasının %65.8'ine tekabül etmektedir (Tablo 2).

²⁹ EUROPEAN COMMISSION, 'Portugal Structural Funds Objective 1-Community Support Framework', Luxembourg Press Office, 1999, s. 14.

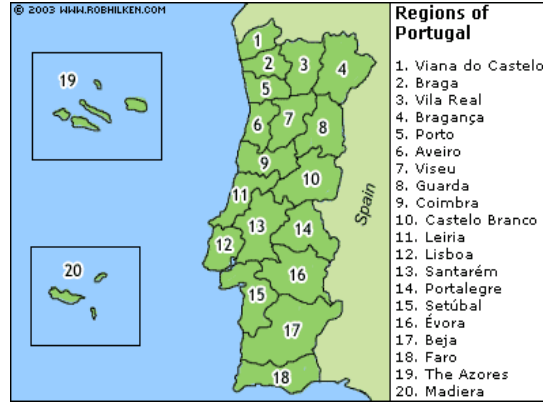
³⁰ Pat ROBERTS, 'Incorporating the Environment into Structural Funds Regional Funds Regional programmes: Evolution, Current Developments and Future Prospects', European Environment 11, 2001, s.64.

³¹ EUROPEAN COMMISSION, 'Summary of the Community Support Framework Portugal 2000-2006', Working Paper, Luxembourg, 2000, s. 41.

³² EUROPEAN COMMISSION, 'The Structural Funds and their Co-ordination with the Cohesion Fund: Guidelines for Programmes in the period of 2000-2006': Portugal, Working Paper, Luxembourg, 1999, s. 23.

1997-2006 yılları arası AB büyüme ortalaması %2.3 iken Portekiz ortalama %3.8, Viseu bölgesi ortalama %4.9 büyümüş, işsizlik oranı %7,8 ile AB ortalamasının altında kalmıştır. Ayrıca AB, Portekiz'in özellikle Viseu gibi geri kalmış bölgeleri için Yapısal Fonlar aracılığı ile 1989-1999 arası 9.161 milyar ECU, 2000-2006 Dönemi için ise 17.736 milyar € aktarmıştır. Portekiz'in GSMH'sının 20 yılda AB ortalamasının %45'inden %68'ine yükselmesinin başlıca nedeni de bu fonlardır.³³

Harita 2: Portekiz'in Bölgeleri (7 Numaralı Bölge Viseu)

Kaynak: The Road Atlas of Spain and Portugal, "Regions of Portugal", <http://www.robhilken.com> (29.06.2009) 2009b

Portekiz, yüzölçümü olarak Karadeniz Bölgesi'nin üçte ikisi kadar olmasına rağmen, çok sayıda bölgesinin AB GSYİH ortalamasının %75'inin altında kalmasını sağlamak ve fonlardan daha etkin bir şekilde yararlanabilmek için ülkeyi kendi arasında yirmi bölgeye ayırmıştır. Bu düzenleme AB Komisyonu ve Portekiz Hükümeti tarafından beraberce yapılmıştır.³⁴ Portekiz'in başlıca amacı Hedef 1 kapsamında Yapısal Fon kullanımına devam etmek suretiyle büyüme artışını hızlandırarak, bütün bölgeleri için %75 hedefini yakalamaktır. Bunun içinde Portekiz Hükümeti hedef olarak III. Planlı Dönemin sonu olan 2013 yılını belirlemiştir.³⁵

Portekiz de tıpkı İspanya gibi üye olduğu 1986 yılından itibaren bölgesel fonları kullanmaktadır. Üye olduğu yıl verilerine göre 1986 yılında Portekiz'in kişi başına düşen milli geliri AB ortalamasının %55,2'sine tekabül ederken, bu oran 2006 yılında %84'e yükselmiştir. Viseu bölgesi ise sadece 2000-2006 yılları arasında 2 milyar € net Yapısal Fon yardımı almış, 1986'da kişi başına düşen milli geliri AB ortalamasının sadece %25,5'ine denk gelirken bu rakam 2006 sonunda %65'e yükselmiştir (Tablo 2).

³³ EUROSTAT, 'Basic Statistics of the European Union with Cohesion Countries', Comparison with the Principal Partners of the European Union, 2007b, s. 20.

³⁴ EPRC (European Policy Research Committee), 'European Regional Incentives', University of Strathclyde, 1999, s. 257.

³⁵ EUROPEAN COMMISSION, 'Second Economic Report on Economic and Social Cohesion', 2003, s. 34.

Görüldüğü üzere AET'ye üye olarak giren zayıf ekonomiye sahip ülkeler, bölgesel mali yardımların da büyük katkısıyla zaman içinde önemli ilerlemeler göstermişlerdir. Bu durumu çarpıcı bir biçimde İspanya ve Portekiz ile onların Extremadura ve Viseu bölge örneklerinde görmek mümkündür. Bu ülkelerin ve örnek bölgelerin AB fonlarından yararlanmadan önceki kişi başına milli gelirleriyle, 2006 yılı sonunda sahip oldukları milli gelirleri karşılaştırmak sağladıkları bölgesel gelişmenin açıkça anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Tablo 2: İspanya, Portekiz ve Örnek Bölgelerdeki Milli Gelir Artışı (AB=100)

Ülke/Bölge	1986 üyelik tarihindeki kişi başına milli gelir	2006 yılındaki kişi başına milli gelir
İspanya	66,7	91,2
Extremadura	29	69,8
Portekiz	55,2	84
Viseu	25,5	65

Kaynak: EUROSTAT, 2007b, s. 24-27

Tablo 2 incelendiği zaman göze çarpan husus, üye olduklarında ekonomik açıdan diğer AB üyesi ülkelere kıyasla zayıf durumda bulunan İspanya, Portekiz ve bunların geri kalmış bölgelerinin üyelikle birlikte gelişmişlik açısından çok daha iyi bir konuma yükselmiş olmalarıdır. Bu başarıda AB Bölgesel yardım ve fonlarının çok büyük bir katkısı olduğu açıkça görülmektedir.

3. SONUÇ

AB mali yardımları, Birliğin ortak politikalarının finansmanının sağlanması amacıyla oluşturulmuşlardır. Bu ortak politikalara, tarım politikasını, bölgesel politikaları, araştırma-çevre-ulaştırma gibi politikaları örnek olarak verebiliriz. İşte, bu politikaların hayata geçirilmesindeki başlıca etkenler de AB fonlarıdır. Mali yardımların üye ülkelere dağılımına bakıldığında, ekonomisi zayıf olan ülkelere öncelik tanındığı görülür. Bu açıdan, AB mali yardımlarını üye ülkeler arasındaki ekonomik kalkınmışlık farklarının giderilmesinde kullanılan çok önemli bir araç olarak görmek gerekir. AB'ye katılan ve ekonomisi diğer üyelere göre daha zayıf durumda olan ülkelerin ekonomileri üyelikten sonra hep daha iyiye doğru gitmiştir.

Bölgesel gelişmeyi büyük çapta etkileyen, destekleyen ve 2007-2013 dönemi için toplam 277 milyar € olarak belirlenen AB Bölgesel Politika Fonlarının paylaşımı ile ilgili olarak Birlik içinde ciddi tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bunun en büyük sebebi 12 aday ülkenin AB'ye katılmasıyla, AB GSYİH ortalamasının azalmış olmasıdır. Bu durumda, 2007 senesine kadar Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonunun Hedef 1 kısmından yararlanma hakkı olan İrlanda, İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelerin bölgelerinin çoğunda, kişi başına düşen GSYİH miktarı AB ortalaması karşısında %75'in üzerine çıkmış ve bu ülkelerin çoğu bölgesi bu fondan yararlanma hakkını

kaybetmişlerdir. Örneğin, İspanya'dan sadece 2 bölge (Extremadura ve Andalusia) ile Portekiz'den 3 bölge (Viseu, Bragança ve Guarda) bu ortalamanın altında kalmıştır. 15 üyeli AB'de ortalama geliri %75'in altında kalan bölgelerde yaşayan nüfus üye sayısının 27'ye yükselmesiyle 36 milyondan 146 milyona çıkarken, AB GSYİH miktarı ise sadece %7 oranında artmıştır. Ayrıca, eskiden dört üye ülke arasında paylaşılan yaklaşık 70 milyar € tutarındaki Uyum Fonu da 2007-2013 dönemi ile birlikte 4 ülke yerine 15 ülkeye bölünmeye başlanmıştır.

Bütün bu verilerin ve örnek bölgelerin incelenmesi işiğında, bu çalışmada Avrupa Birliği'ne üye olmadan önce diğer üye ülkelere nazaran az gelişmiş durumda bulunan İspanya ve Portekiz'in ve bunların özellikle geri kalmış bölgelerinin Avrupa Bölgesel Politika hedeflerine entegre olarak ve bu politikanın başta Yapısal Fonlar olmak üzere mali araçlarından faydalanarak gelişme düzeylerinin arttığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Ancak çalışmada vurgulandığı gibi artan üye sayısı ve bu yeni üye ülkelerin tümünün GSMH'lerinin AB ortalamasının altında olduğu göz önüne alındığında, *bundan sonra üye olacak ülkelerin ve onların geri kalmış bölgelerinin, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Uyum Fonu gibi başlıca Yapısal Fonlardan eğer bu fonların tanımlanmasında bir değişiklik yapılmadığı ya da geri kalmış ülkelere yeni kaynaklar yaratılmadığı ve yeni fonlar oluşturulmadığı takdirde,* alışmamızda bölgesel gelişme örneklerini verdiğimiz ülkeler ve bölgeler kadar hızlı ve sürekli bir şekilde gelişme düzeylerini arttıramayacakları öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

1. AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ, '*Gündem 2000-Yapısal Fonlar*', 2001, s.10
2. BACHE, I., '*The Politics of EU Regional Policy: Multi-level Governance or Flexible Gatekeeping?*', Contemporary European Studies Series, UACES/Sheffield Academic Press, 1998
3. BİLİCİ, N., 'Avrupa Birliği'nde Mali Yardım Kavgası Türkiye'de Başka Kavgalar', Asomedy, Nisan 2002
4. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (DPT), '*Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri (Seminer Notları)*', Haziran 2006.
5. EPRC (European Policy Research Committee), '*European Regional Incentives*', University of Strathclyde, 1999, s. 257.
6. ESRI (Economic Social Research Institute), '*The Single Market Review: Aggregate and Regional Impact-the cases of Greece, Spain, Ireland and Portugal*', London: Kogan Page in Association with the Commission of the European Communities, 1999.
7. EUROPEAN COMMISSION REGIONAL POLICY '*Facts and Figures*'(http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions2_en.htm) (23.06.2009)

8. EUROPEAN COMMISSION, '*Portugal Structural Funds Objective 1-Community Support Framework*',1999
9. EUROPEAN COMMISSION, '*Summary of the Community Support Framework Portugal 2000-2006*', 2000
10. EUROPEAN COMMISSION, '*Second Economic Report on Economic and Social Cohesion*', 2003
11. EUROPEAN COMMISSION, '*The Structural Funds and their Co-ordination with the Cohesion Fund: Guidelines for Programmes in the period of 2000-2006*': Portugal, Working Paper, Luxembourg, 1999
12. EUROPEAN ECONOMY, '*European Commission Directorate-General For Economic and Financial Affairs*', Reports and Studies, The Economic and Financial Situation in Spain, 1994, no:7
13. EUROSTAT, '*Basic Statistics of the European Union: Spain*', Comparison with the Principal Partners of the European Union, 2007a
14. EUROSTAT , '*Basic Statistics of the European Union with Cohesion Countries*', Comparison with the Principal Partners of the European Union, 2007b
15. GENÇKOL, M., '*Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye*', Uzmanlık Tezi, Yayın No:2679, Eylül 2003
16. HAZİNE VE DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI, '*Avrupa Topluluğu'nun Bölgesel Politikası*', HDTM Matbaası, Ankara, 1992
17. HITIRIS, T., '*European Community Economics*', Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1988
18. İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı), '*İtalya, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Yunanistan ve Portekiz'in AT'ye Katılma ve Hazırlık Çalışmaları*', İKV Dergisi, İKV Yayınları, Ocak 1988, Sayı 51, s.23.
19. KÖSECİK, M., VE KOÇAK, S.Y., '*Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar*', DPT ve Pamukkale Üniversitesi Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu-I, Denizli 10-12 Eylül 2003, s.1-19
20. MAIR, D., '*Regional Policy Initiatives*', The Royal Bank of Scotland Review, No:169, 1999, s.33
21. ODYAKMAZ, G., '*Topluluk Kariyerlerine Hazırlık: İspanya Örneği*', İKV Dergisi, İKV Yayınları, sayı 55, 1988, s.17, İstanbul.
22. PAPA, G.P., '*İspanya'nın Tam üyeliğinin Değerlendirilmesi*'(Çev.), İKV Dergisi, İKV Yayınları, sayı 58, 1988, s.21, İstanbul.
23. ROBERTS, P., '*Incorporating the Environment into Structural Funds Regional Funds regional programmes:evolution,current developments and future prospects*', European Environment 11, 2001, s.64.
24. SCHAEFER, G., '*Regions in the Policy Process of the EC-Reflections on the Innovations of the Maastricht Treaty*', Eipascope, European

Journal of Public Administration, No:3, Maastricht Netherlands, 1993, s. 8-10.

25. THE ROAD ATLAS OF SPAIN AND PORTUGAL, “*Regions of Spain*”, [http:// map-of-Spain.co.uk](http://map-of-Spain.co.uk) (27.06.2009) 2009a
26. THE ROAD ATLAS OF SPAIN AND PORTUGAL, “*Regions of Portugal*”, [http:// www.robhilken.com](http://www.robhilken.com) (29.06.2009)2009b
27. TÜRKİYE KALKINMA BANKASI, ‘Avrupa Birliği’nin Kalkınma Politikası ve Bu Politikanın Aday lke Olarak Türkiye Açışından Anlam ve nemi’, GA/02-5-14, Araştırma Mdrlğ, Eylül 2002, Ankara.
28. WEISE, C., ‘*What Future for EU Regional Policy, European Integration, Regional Policy and Growth*’ Ed. By B.Funck and L.Pizzati, The World Bank, Washington D.C., 2003